

поводу сочинения А.Ф. Кистяковского о смертной казни. – Изд. 2. Под ред. Т. С. Сиб., 1891. – С.26-30; 22. Кистяковский А.Ф. Программа для собирания и изучения юридических обычаев и народных воззрений по уголовному праву с предисловием о методе собирания материалов по обычному праву. - К., 1878. – 51 с.; 23. Тальберг Д.Г. Исторический очерк тюремной реформы и современная система европейских тюрем. - К., 1875 – С. 68; 24. Кистяковский А.Ф. Профессор Н.Д. Иваницhev и его сочинения // Юридический вестник – 1877. - № 7/8, отд. 2. – С. 42-64; 25. Иконников В.С. Биографический словарь профессоров и преподавателей Имп. Университета св. Владимира. (1834-1884 г.) Сост. и издан под ред. ордин. проф. В.С. Иконникова. - К., 1884 - С. 470; 26. Эйхельман О.О. Военное занятие неприятельской стороны. Рассуждение по международному праву. – Ярославль – 1879. – С. 239; 27. Владимирский-Буданов М.Ф. Лекции по истории русского государственного права. 1873-1874. Конспект. // ІРНБ ім. Вернадського. Ф. 8-60, № 2, 4⁰, 79 л; 28. Сидоренко Г. Д., Пихно Дмитрий Иванович. Юридическому ф-ту. Характеристика, перечень с краткими рецензиями печатных работ профессора Антоновича А.Я. 27 сент. 1882 г. ІРНБ ім. Вернадського, Ф.УІІІ, 3420 Z⁰, 4 л.; 29. Антонович А. Я. Основания политической экономии. Вып. 2. - Варшава, 1879. – 191 с.; 30. Письмо В. Демченко Кистяковскому А.Ф. об испытаниях в юридической комиссии Киевского университета с замечаниями Кистяковского. ІРНБ ім. В.І. Вернадського. Ф. 61.- Спр. 648.- Арк. 6.

О.В. Ятищук

Г.Ф. КВІТКА-ОСНОВ'ЯНЕНКО ТА ГРОМАДСЬКО-КУЛЬТУРНЕ ЖИТТЯ СЛОБОЖАНЩИНИ

«Род Квиток ведет свое древнее происхождение от предка Харьковского козацкого полка сотника и полкового судьи Семена Афанасьева сына Квитки, коему за заслуги дозволено поселять на купленных им землях до 50 дворов» [1, 99].¹ так фіксуються в архіві витоки відомого українського письменника Григорія Федоровича Квітки-Основ'яненка. Прибули предки письменника на Лівобережжя з-за Дніпра в XVII ст. Були старшинами у Гадяцькому, Харківському, Ізюмському та інших полках [2, 9]. Прапрадід, Семен Опанасович Квітка, будував укріплення проти татар, обновляв містечка Таранівку і Гуляйполе. Його син, Григорій Семенович – козацький полковник, брав участь у перському поході, влітку 1709 року у своєму домі приймав Петра I [3, 5]. Він же збудував першу основ'янівську церкву. Дід письменника, Іван Григорович Квітка, був сотником Валківської сотні, а згодом – ізюмським полковником. Брав участь у бою під Караз-Базаром, де його двічі поранено.

Батько, Федір Іванович Квітка, власник слободи Дуванка з 205 кріпаками, – освічена для свого часу людина. Замолоду він старшинував у Гадяцькому, Ізюмському, Харківському полках, Чорноморському козацькому війську, був армійським полковим квартирмейстром. Цікавився національною старовиною та історією рідного краю, підтримував дружні стосунки із Г. Сковородою та отаманом Чорноморського козацького війська Антоном Головатим.

Мати Григорія Федоровича, Марія Василівна, уроджена Шидловська, представляла рід найбагатших і найвідоміших на Слобожанщині людей, який дбав про розвиток освіти та культури на Харківщині.

1783 року Катерина II видала указ, за яким українська шляхта прирівнювалась у правах до російського дворянства. А згодом Квітки «...по определению Харьковского наместничества Дворянского собрания 2-го октября 1786 года внесены в шестую часть дворянской родословной книги» [1, 100].

Родичі майбутнього відомого діяча культури з боку батька й матері обіймали високі духовні посади: архімандрит Палладій Квітка, архієпископ Йосип Горленко, що визначало відповідний релігійно-моральний настрій матері, а отже, і її дітей.

Родина Квіток вирізнялася на Харківщині особливим ставленням до освіти і культури. Слава основ'яненського театру вже наприкінці 90-х років XVIII – початку XIX ст. сягнула далеко за межі Харкова. У ньому, крім дітей Квіток, грали юнаки і дівчата з інших багатих і бідних сімей [2, 12]. Григорій виконував у цьому театрі "самі веселі та смішні" ролі [4, 92].

Початкову освіту, як і годиться в дворянському стані, Григорій одержав вдома, після чого вчився в нижчій школі при Курязькому монастирі, настоятелем якого був його рідний дядько – ієромонах Наркиз. "Наркиз Квітка старався розвинути в дитині бажання вступити до монастиря, – писав біограф Квітки К. Сементовський, – бо сама школа, де він вчився, була при монастирі, а по закінченні лекцій усі діти мали бути присутні при церковних відправах» [5, 413].

Вихований у такому середовищі, Квітка виявив бажання служити Богу. У дванадцять років попросив благословення в батька й матері на чернече монастирське життя, що викликало протест

¹ Для збереження канцелярського стилю епохи цитати подасмо мовою оригіналу. – (О. Я.)

батьків. Користуючись послугами багатих і впливових родичів, вони заочно вписували сина то в лейб-гвардію, то в герольдію, то в польові полки. «В службу вступил Лейб Гвардии в конный полк ротмистром. 1793 декабря 11» [6, 2]. Його без зволікань підвищували в чинах, тому на сімнадцятому році життя Квітка «... из онного Полка выпущен для определения к статским делам капитаном. 1 января 1794» [6, 2]. Фактично Григорій у війську не служив, а очевидно, лише з'являвся до полку в окремих випадках – на збір. Наприклад, указом Катерини II від 18 жовтня 1796 р. приписувалося капітанові Григорію Квітці «следовать к ... полку и явиться в срок» [7, 179]. В указі Павла I від 5 січня 1797 р. те ж саме було велено вже ротмістрові Григорію Квітці [8, 92].

Проте ні професійна підготовка, ні характер Квітки не відповідали капітанському чину. Він вибрав цивільну службу при департаменті герольдії. Через два роки Квітка знову ж «... по предъявленному желанию принят по прежнему в военную службу в Северский Карабинерный полк, ротмистром» [6, 2]. Про причини такої зміни наш сучасник може тільки здогадуватися. Справа у тім, що у 1796 році після смерті Катерини II царський престол обійняв її син Павло. Він не поділяв політики своєї матері, зокрема щодо скасування гетьманщини. Після відновлення старих порядків з'явилася надія і на відновлення колишнього гетьманського устрою. Можливо, її проблиском й керувався Квітка, знову записуючись на військову службу.

Однак швидко настало розчарування, бо через чотири місяці полк було перейменовано у драгунський. Нащадок козацької еліти Григорій Квітка не міг піти всупереч голосу крові і 27 січня 1797 року "... по прошению уволен из того полка, переименованного в Драгунский. Капитаном" [6, 2].

"Потім були надії і на відновлення козащини і навіть гетьманства в 1812 і потім в 1831 р., – писав академік М. Грушевський, – коли російське правительство в поміч своєму війську збирало добровільні козацькі полки на Україні і для заохоти людей місцеве начальство подавало надії на різні полекші. ... Але скінчилися отсі поголоски дуже сумно, бо правительство, недовольне ними, заслало тих козаків добровольців на Кавказ і там оселили" [9, 483].

Шукаючи душевного спокою, Квітка знову повертається до думки про монастир. Про час перебування Григорія послушником Курязького монастиря існують суперечливі відомості: від кількох місяців до чотирьох років [10, 7; 11, 173–284; 12, 87–108; 13, 207]. У статті "До біографії Г.Ф. Квітки" (підпис "Прот. Н. Ланщенков") автор на підставі вивчення архівів Харківської консисторії зробив висновок: "... із офіціальних документів видно, що Квітка як послушник в Курязькому монастирі жив дуже недовго, не більше десяти місяців" [13, 197]. У проханні Г.Ф. Квітки на ім'я слобідсько-українського і харківського єпископа Христофора Сулими, датованому 4 травня 1804 року, читаємо: "... Прошу в сходство желания моего определить меня в Старохарьковский монастырь на послушание в надежде получения монашеского чина" [13, 196]. Прохання Г. Квітки на ім'я того ж Христофора про звільнення з монастиря, датоване 26 квітня 1805 року, мотивує таке рішення певними обставинами та слабкістю свого здоров'я. Відчутним було і втручання батька, котрий не дав свого благословення і погрожував заборонаю відвідувати його могилу, якщо син зостанеться монахом, а батько був для Г. Квітки прикладом для наслідування як саме слід служити громадським інтересам.

На переломі XVIII і XIX століть серед свідомих українців зародилася ідея заснувати новий науковий центр, завданням якого було створення наукового вогнища на землях України на противагу Російській Академії. Таким науковим центром мав стати один з перших українських вищих навчальних закладів, про який піклувалася родина Квіток.

29 серпня 1802 року на зборах дворян вирішили пожертвувати 1 000 000 крб на заснування університету [3, 8]. Колезький радник Василь Назарович Каразін, впливовий чиновник новоствореного Міністерства освіти, ознайомив дворян із "Предначертанием о Харьковском университете". На дев'яти відділеннях майбутнього закладу мали готувати освічених людей з різних галузей науки та мистецтва: педагогів, юристів, медиків, ботаніків, хіміків, механіків, астрономів, художників. Оскільки чимало ремісничих виробів харків'яни завозили з Москви і Петербурга, а до тамтешніх майстрів посилали учнів, то передбачалося відкрити при університеті училище домоводства і школу ремесел [14, 46].

Проект затвердили першого вересня на дворянському зібранні Слобідсько-Української губернії. Серед осіб, що підписали це рішення, були прапорщик Георгій Квітка, титулярний радник Дмитро Квітка, колезький радник Федір Квітка, Петро Ковалевський, Олександр Красовський, Григорій Шидловський, Федір Донець-Захаржевський та інші відомі на Харківщині люди.

Дуже допоміг у справі організації університету харківський міський голова купець Урюпін, якого Г.С. Сковорода називав «возлюбленным другом». Він розповів харків'янам про ті вигоди, які

..... матиме місто від відкриття університету: воно, мовляв, стане центром освіти в Україні, збільшиться його населення, посиляться торгівля, промисловість і різні ремесла. Місцеві організатори розуміли, що заснування університету стримає відплив творчих інтелектуальних сил з України в Москву, а також буде допомагати у відродженні національної свідомості та сповільнить процес зросійщення. Серед харківських громадян Урюпін зібрав близько 70 тисяч карбованців – суму, яка перевищувала річний бюджет Харкова у 5–7 разів. Військові жителі міста пожертвували 150 десятин землі. 12 липня 1804 року Федір Квітка надсилав слобідсько-українському губернаторові листа про те, "что в назначенном под университет месте землю с усердием под университет оддал безденежно" [15, 96].

Після відкриття університету помітно пожвавилася громадсько-культурна діяльність місцевої інтелігенції. Почали організовуватися літературні вечори, найцікавіші з яких проводилися в будинку дружини губернського прокурора Любовникової. Там збиралися люди, які цікавилися наукою та мистецтвом. Туди ж почав приходити і Григорій Федорович, який розповідав українські гумористичні оповідки, грав на флейті, виконував на піаніно пісні власної композиції, що користувалися популярністю у харків'ян. Як свідчили знавці, Квітка мав неабияке музичне обдарування. Серед кращих його музичних творів біографи називають "Кадриль", а також "Марш", подарований Наталі Гаврилівні Раєвській (родичці відомого декабриста В. Раєвського).

Восени 1806 року у зв'язку з небезпекою вторгнення Наполеона вийшов маніфест про утворення народного ополчення – міліції. Харківська губернія збрала п'ятнадцять тисяч ополченців. Ними командував генерал-майор Корсаков. Повітовий загін очолив Андрій Квітка, а правителем його канцелярії служив Григорій [16, 121]. Григорій Федорович згадував, що він «играл немаловажную роль, роль правителя канцелярии уездного начальника и притом бригадного» [17, 38]. Після того Г. Квітка деякий час служив секретарем дворянства.

Він енергійно включився в громадську роботу міста Харкова: активний учасник літературно-музичних вечорів, керівник танцювального клубу, а згодом – директор професійного театру. "Взагалі, де виникало щось нове і потрібно було дати поштовх, з'являвся Основ'яненко... У Харкові на початку 1812 р. виник постійний міський театр. Директором його незабаром став Основ'яненко. Маючи звичку гаряче і щиро братися за всяку справу, він до того захопився театром, що навіть мало не одружився з однією з його актрис", – писав Данилевський [7, 186–187].

Г. Квітка у своїй службово-громадській діяльності, а пізніше й у творчості, активно пропагував гуманізм, добро й освіту. Проблема виховання в людини високих моральних якостей постійно хвилювала Квітку, і він намагався розв'язати її різними засобами: розвитком театру, літератури, журналістики, відкриттям освітніх закладів.

Велика заслуга Г. Квітки у створенні "Товариства добродіяння", основним завданням якого було допомагати всім, хто потребував допомоги, особливо у здобутті освіти. Наприкінці 1811 року були розіслані і опубліковані в пресі оголошення, підписані губернським предводителем дворянства А.Ф. Квіткою про проєктоване в Слобідсько-Українській губернії "Товариство добродіяння", ініціатором якого був Григорій Квітка. Журнал "Вестник Европы" в першому номері за 1812 рік надрукував правила Товариства, в яких наголошувалося: "Предмет Харьковского Общества благотворения достаточно определяется его именем. Оно будет иметь обязанностью, по мере приобретенных способов, действовать во всех тех случаях, где представляется или Обществом откроется человек, какого бы звания, пола и возраста он ни был, требующий призрения, помощи, утешения или руководства" [18, 62].

Ініціативу Григорія Федоровича підтримали не тільки знані на Харківщині родини Шидловських, Зарудних, Квіток, Хорватів, Ковалевських, а й ентузіасти в інших губерніях – Полтавській, Чернігівській, Катеринославській, Орловській, Воронежській, Московській, Костромській та інших. За рахунок Товариства в губернській гімназії навчалися хлопчики. Дівчатка такої можливості з відомих причин не мали. Квітці-Основ'яненкові належало пробити цю глуху стіну. Усі свої зусилля – інтелектуальні та матеріальні – він спрямував на заснування навчально-виховного закладу для жінок: "Вот у меня новое занятие; рассмотри и скажи свои мысли. Я каждую почту восхищаюсь тем, что все прибавляется число членов, и даже из столиц; в Петербурге оно гремит (говорят) не на шутку. До сего дня более 8 000 руб. суммы и ежедневно прибавляется. К открытию совета, верно, будет более 10 ты(сяч) руб." [19, VII, 172].

27 липня 1812 року підписано акт про відкриття в Харкові на кошти "Товариства добродіяння", які зібрав Григорій Федорович Квітка, Інституту шляхетних дівчиць – першого на Східній Україні середнього навчального закладу для дівчат [20, 191]. Інститут було відкрито

15 вересня 1812 року і проіснував він до 1917 року. Керуючим справами в ньому було призначено Г. Квітку [20, 134].

В Інституті навчалось 20 вихованок, дочок найбідніших дворян Харківської губернії (по 2 від кожного повіту). У листі до губернатора Слобідсько-Української губернії В.Г. Муратова Г. Квітка писав: "Совет... просит распоряжений ваших в отыскании двух или более дочерей чиновников по гражданской службе и представлении об них Совету с свидетельствами о службе и бедности родителей их; при том нужно чтобы представляемые девицы были не моложе 7-ми и не старше 12-ти лет при удостоверении медицинского чиновника о здоровом сложении каждой" [21, 1]. Пізніше цей Інститут значно розширився й отримав урядові дотації.

У "Відомостях про Харківський інститут шляхетних дівич", які склав П.П. Гулак-Артемовський, читаємо, що Квітці "при виконанні цього доручення, через надзвичайно обмежені кошти, стали на перешкоді майже непереборні перепони. Але полум'яна ревність, невтомна діяльність і безкорисність... Квітки у здійсненні благого починання на користь людству перемогли всі до того перешкоди" [20, 48]. В Інституті безкоштовно читали лекції вихованці гімназій та студенти й викладачі університету. Крім арифметики, граматики, історії, фізики, викладали музику, танці, рукоділля. Пізніше вироби вихованок продавалися з аукціону, що давало деякі додаткові кошти. Дівчат навчали, як поводитися в товаристві, великого значення надавали фізичній культурі. Статут суворо забороняв вузькі плаття і взуття, тугі зав'язки і шнурування тощо.

Г. Квітка часто організовував в Інституті благодійницькі концерти, в яких брали участь місцеві музиканти – піаністка Каменська, скрипаль Вітковський, віолончеліст Шуман. Кошти, одержані за концерти, повністю йшли для потерпілих під час війни.

Якщо якась із дівчат бажала вийти заміж, то наречений повинен був просити її руки в Інститутської Ради, а та вже, "вникнув в состояние и рассмотрев нравственность и положение дел его", давала свою згоду чи відмовляла [21, 76–77].

Завдяки сумлінній праці, невсипущій енергії і заощадливості Інститут зводив кінці з кінцями. "Я устраивал институт, – писав Г. Квітка О. Плетньову, – самая мысль так новая для здешнего края, боролся с мнениями, предрассудками, понятиями, привел дело к концу" [VII, 217].

Екзамени в Інституті проводилися публічно, про що повідомлялося заздалегідь. Показовим із цього приводу є такий документ: "На основании Устава Ея Императорского величества, имеет быть сего июня в Харьковском институте благородных девиц публичное испытание в науках всеми воспитанницами на следующем положении: 26-го числа для младшего класса; 27-го для среднего и 28-го для старшего класса. Испытание будет проходить в зале института в означенные дни с 9-ти до 12-ти часов утра и от 3-х до 6-ти часов вечера.

По силе того же устава Совета извещаю о сем Ваше Превосходительство покорнейше просить посетит сие испытание, так ровно предписать Гражданской полиции объявить о том живущим в городе Харькове чиновникам, дворянству и купечеству: не пожелает ли кто из них также быть при том испытании, а тем паче родители, родственники и благотворители воспитывающихся в институте девиц» [22, 10].

До 1817 року Г. Квітка був керуючим справами Інституту, а потім, до 1821 року, залишався членом утвореної ним інститутської ради.

Жодні громадські чи культурно-освітні заходи в Харкові не відбувалися без діяльної участі Г. Квітки. З 1817 року Григорія Федоровича обрано членом "Товариства науки" при Харківському університеті. З 1 січня 1817 року і по червень 1828 року він обирався предводителем Харківського повіту, а з 1825 і головою цивільного суду [10, 121].

Разом із громадською роботою Г. Квітка-Основ'яненко розгортає творчу діяльність, стає організатором прогресивних літературних сил, перших українських журналів та альманахів.

Маючи нові обов'язки, Квітка збирався безпосередньо впливати на перевиховання дворян: навчити їх гуманно ставитися до селян-кріпаків, поважати людину незалежно від її класової належності. Боячись, що нові службові обов'язки не залишать часу для роботи в редакції журналу "Украинский вестник", Квітка видрукував у його січневій книзі відкритого листа, в якому просив звільнити його від роботи редактора журналу. Лист закінчувався такими словами: "Бажаю найусердніше, щоб найблагородніша мета ваша, що передбачається при виданні "Украинского вестника", і мені цілковито відома, – ще більше, без жодних перешкод, виконувалась і служила до заохочення вас в трудах ваших. Ми тепер розстаємося, – і хоча йдемо різними дорогами, але предмет наш один без всякої різниці: суспільне благо. І цей предмет рідко, майже ніколи не цінується по колу дій, – єдино дістаючи ціну по намірах, по силах, по усердю кожного, хто що має і що б не

приніс на олтар блага суспільного; все там приймається. Отже, посох терпіння в руки, з новим роком потечемо в передлежачі нам путі. Бог нехай управить нами" [23, 3].

Квітка-предводитель був ініціатором збору пожертвувань на громадські потреби, переважно на освіту, що викликало ремствування дворян, які ширили наклепи, ніби він із "намірами особистого честолюбства" зазіхає на "чужу кишеню" [24, 144].

На початку 20-х років Г. Квітка-Основ'яненко подав ідею про відкриття в Харкові кадетського корпусу, в якому місцеве дворянство могло б проходити військову службу. Завдяки зусиллям Григорія Федоровича і за підтримки брата 18 липня 1823 року з'явився імператорський указ, який дозволяв відкриття в Харкові кадетського корпусу [24, 47]. Щоправда, корпус ще до відкриття було переведено в Полтаву, а будинок передано Інституту шляхетних дівчат. За активне сприяння заснуванню кадетського корпусу Григорія Федоровича нагородили орденом Св. Анни другого ступеня [6, 14]. А 9 грудня 1826 року «В воздание ревностной и усердной службы, продолженной по выборам Дворянства более трех лет установленных сроков безпорочно, всемилоостивейше награжден орденом Св. Владимира 4 степени» [6, 5].

Знаючи сумлінне ставлення Г. Квітки до будь-яких справ, сенатор Харківської губернії Брозін часто давав йому особливі доручення. Так, 13 травня 1827 року направив Григорія Федоровича в Куп'янський повіт, звідки надійшла скарга про зловживання сільського начальства. Через місяць сенатор знову доручив йому розібрати приватну скаргу в м. Харкові. 1 листопада 1827 року Г. Квітка замість Віце-Губернатора їздив до Ахтирки для прийому рекрутів [6, 5].

28 вересня 1831 року Г. Квітка знову дістає службову посаду – дворяни обрали його мировим суддею на 9-ти річний термін. За сумлінне виконання службових обов'язків неодноразово одержував нагороди.

На початку 1830 р. зі столиці отримали циркуляр «О заведении в губерниях публичных библиотек для чтения». Щоби зацікавити харків'ян цією справою, було створено комітет попечителів, який очолив Андрій Квітка і до якого входили професор Байков, міський голова і Григорій Квітка. До осені 1833 року в Харкові було зібрано 400 книг і 7 тисяч карбованців. Багато томів і цінних рукописів подарував В. Карамзін. 6 грудня 1833 року в Харкові почала діяти перша публічна бібліотека. Її попечителями були А.Ф. Квітка (як губернський предводитель дворянства), Г.Ф. Квітка та ін. Призначений бібліотекарем І. Срезневський згадував, що Г. Квітка "жертвував і працею, і майном для заведення народної бібліотеки" [25, 200]. Відвідувати бібліотеку міг кожен. Спочатку вона приваблювала до себе харків'ян як новинка, але згодом цікавість до неї зменшилася.

То був несприятливий час для громадських закладів. Не могло йтися і про популярність бібліотеки. Згодом на вимогу міністра освіти Головне цензурне управління вирішило, що небажано друкувати дешеві книги для народу, оскільки вони «приводят низшие классы некоторым образом в движение и поддерживать их как бы в состоянии напряжения не только бесполезно, но и вредно» [14, 192–193].

У вересні 1840 року Г. Квітку обрали головою Харківської палати карного суду на шість років [6, 7]. Незважаючи на велику службову завантаженість, він часто друкується не тільки в місцевій пресі, а майже в усіх петербурзьких і московських часописах.

Про те, що письменник використовував у тодішніх творах матеріали, пов'язані з його службовою діяльністю, свідчить його лист від 19 жовтня 1840 року. Тут читаємо: «... меня избрали в председатели уголовной палаты ... должность, требующая всего внимания и большой деятельности. Впрочем, не без того, что и сюжет из дела встретится для рассказа...» [VII, 265]. Та на офіційне затвердження Квітка чекав аж два роки. У листі до П. Плетньова від 29 жовтня 1841 року він писав: «Утверждение меня в должности – пошло отсюда вместе с другими председателями на утверждение, но как оно рассматривается во многих инстанциях, проходит через сенат, то и медленность необходима. На сей же раз как-то она необыкновенна, и вот уже другой год, как мы, все представленные, не получаем утверждения, а старые чиновники служат ни за что, против воли, все ожидая смены» [VII, 324].

Уже на схилі літ він став членом тюремного піклувального комітету, клопотав про створення спеціальних притулків для неповнолітніх злочинців, але поданий ним до міністерства юстиції проект залишився без уваги [25, 552].

З активної, багатогранної діяльності Квітки видно, скільки енергії мала ця людина, з яким патріотичним запалом віддавався він чесному служінню рідному краю.

У некролозі, який написав І. Срезневський, зазначено: «8 серпня о п'ятій годині пополудні, помер у Харкові голова Палати кримінального суду, надвірний радник і кавалер орденів ... Григорій

Федорович Квітка. Це втрата, яку глибоко відчує кожен, хто знав покійного, його щиру любов до батьківщини, його зразкову запопадливість на службі, його правдивий благородний характер і думки, його заслуги для краю» [26, 298].

Похорон Г.Ф. Квітки був багатолюдним. Його громадсько-літературна діяльність є вагомим внеском у скарбницю духовних надбань рідного краю, у піднесення престижу українства.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Баженов Н. Юбилейные годы Г.Ф. Квитки-Основьяненко (1878 и 1893) // Сборник Харьковского историко-филологического общества. – 1909. – Т. XVIII. 2. Гончар О.І. Григорій Квітка-Основ'яненко. Життя і творчість. – К., 1969. – 366 с.; 3. Харьковский сборник. – 1896. – Вып. 10.; 4. Український драматичний театр. – К., 1967. – Т. 1.; 5. Сементовский К. Г.Ф. Квитка. Биографический очерк // Москвитянин. – 1843. – Ч. V. – № 10. – С. 413–426; 6. ДАХО.- Ф. 4.- Оп. 2. - Спр. 1762. 7. Данилевский Г.П. Украинская старина. – Харьков, 1866. – 285 с.; 8. Гончар О.І. Григорій Квітка-Основ'яненко. Семінарій. – К., – 1974. – 200 с.; 9. Грушевський М. Ілюстрована історія України. Репринтне відтворення видання 1813 року. – К., 1990. – 524 с.; 10. Вербицька Е.Г. Г.Ф. Квітка-Основ'яненко. Нарис життя і творчості – Харків, 1957. – 131 с.; 11. Петров Н.И. Очерки истории украинской литературы XIX ст. - К., 1884. – С. 87–108; 12. Чалий П. Г.Ф. Квітка-Основ'яненко. – К., 1962. – С. 207; 13. Харьковский сборник. – Вып. 3. – Ч. 11, 1889. – С. 195–200; 14. Ільєнко І. Григорій Квітка-Основ'яненко. – К., 1973. – 258 с.; 15. ДАХО. – Ф. 3.- Оп. 10. –Спр. 112. Публікується вперше. 16. ДАХО.- Ф. 4. Оп. 2.- Спр. 1761; 17. Попов П.М. Невідомі листи Г.Ф. Квітки-Основ'яненка. – К., 1956. – 52 с.; 18. Вестник Европы. 1812. – Ч. LXI. – № 1. – Январь. – С. 62; 19. Квітка-Основ'яненко Г.Ф. Твори у 7-ми томах. – К., 1981. 20. Щелков К.П. Харьков, историко-статистический опыт. – Харьков, 1880. 21. ДАХО.- Ф. 3.- Оп. 36.- Спр. 133. Публікується вперше. 22. ДАХО.- Ф. 3.- Оп. 35.- Спр.133. Публікується вперше.; 23. Украинский вестник. – 1817. – Січень. – С. 1–4; 24. Лапнін В. Харьковское Общество Благотворения (в 1812 – 1817 гг.) // Киевская старина. – 1896. – Т. LIII. – Май. – С. 129–135; 25. Sertum bibliologicum в честь А.И. Маленина. – Петроград, 1922. 26. Срезневский И.И. О кончине Г.Ф. Квитки // Приложение к Харьковским губернским ведомостям. – № 33. – 8 августа 1843 г.

С.О. Шамара

УЧАСТЬ НАДДНІПРЯНСЬКОЇ СІЛЬСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ РУСІ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.

На сьогоднішній день маємо чимало досліджень, присвячених наддніпрянській інтелігенції в різні історичні періоди. Втім, досить часто поза увагою дослідників залишається одна з її структурних складових – сільська інтелігенція Наддніпрянської України. На наш погляд, це значно зменшує уявлення науковців про життя й діяльність української інтелігенції загалом, а також – про її участь у національному русі. Особливо важливим й цікавим у розвитку сільської інтелігенції є період другої половини XIX – початку XX ст. Адже саме тоді вона виникла й інтенсивно формувалася.

Стосовно актуалізації історичних досліджень, присвячених інтелігенції українського села будь-якого періоду, можна сміливо стверджувати, що вони є важливими з теоретико-методологічного погляду, мають неоціненне практичне значення (насамперед як досвід діяльності для сьогоднішніх інтелектуалів).

Попри те, що участь сільської інтелігенції Наддніпрянщини в українському національному русі періоду, заявленого у заголовку статті, є маловивченою, стверджувати про те, що дослідники зовсім оминали цю проблему, не можна. Деякі праці науковців, щоправда фрагментарно, присвячені сільській інтелігенції. Серед них варто виділити праці М. Лещенка¹⁻², А. Волощенка³, В. Борисенка⁴, Н. Шип⁵, Г. Касьянова⁶, Б. Кравченка⁷, Ю. Присяжнюка⁸ (праці останніх трьох авторів вигідно відрізняються своєю теоретико-методологічною базою, адже написані без ідеологічного впливу радянської науки й не містять діаматівських кліше). Проте, проблема участі сільської інтелігенції Наддніпрянської України в національному русі другої половини XIX – початку XX ст. потребує окремого дослідження.

Метою статті є власне постановка проблеми у загальному її вигляді. Оскільки в межах однієї статті неможливо комплексно з'ясувати участь сільської інтелігенції Наддніпрянської України в національному русі другої половини XIX – початку XX ст., основним своїм завданням автор вважає за потрібне наголосити на характерних особливостях цієї участі. Принагідно зазначимо, що у вивченні проблеми застосовується модерністський дискурс, згідно з яким українська спільнота в окреслений часовий проміжок ще не існувала як нація, а повинна була лише стати нею. Відповідно до